

นัยการล่องละเมิดทางเพศในวรรณคดีไทยโบราณ :
กรณีสีดาถูกคุกคามทางเพศและวันทองถูกข่มขืน

THE IMPLICATIONS OF SEXUAL ABUSE IN THAI CLASSIC LITERATURE : THE SEXUAL HARASSMENT OF SIDA IN RAMAKIAN AND THE RAPE OF WANTONG IN KHUN CHANG-KHUN PAEN

วรรณนะ หนูหมื่น / WANNA NUMUN

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

DEPARTMENT OF THAI, FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES,
PRINCE OF SONGKLA UNIVERSITY

บทคัดย่อ

การล่องละเมิดทางเพศตัวเอกในวรรณคดีไทยโบราณ กรณีที่สีดากับวันทองถูกข่มขืน ช่มเห่งน้ำใจ มีนัยที่สังเกตได้ว่าการถูกคุกคามทางเพศของตัวเอกหญิงทั้งสองเป็นชนวนที่นำไปสู่ความขัดแย้งในโครงเรื่องหลักของรามเกียรติ์กับขุนช้างขุนแผน โดยแม้ระหว่างที่สีดาถูกทศกัณฐ์ผู้ชั่วร้ายในราคะลักพาตัวไป นางจะมีพรปกป้องไม่ให้พญายักษ์แตะต้องตัวได้ แต่อำนาจของการอวดตบตาจากพระลักษมีและมีเทพเจ้าอุปถัมภ์ ก็ไม่ใช่เหตุผลสำคัญของการรักษาความบริสุทธิ์เอาไว้ได้ เท่ากับที่ยึดมั่นในความจงรักภักดีต่อพระรามผู้เป็นสวามี ส่วนวันทองที่ต้องผจญกับการยื้อแย่งระหว่างขุนช้างและขุนแผน กระทั่งถูกขุนช้างข่มขืนถึง 2 ครั้งคือหลังจากขุนแผนได้ลาทองกับตอนที่ขุนแผนติดคุก และนางยังถูกขุนแผนเข้าหาพยายามจะร่วมประเวณีด้วยหลังจากลูกชายไปบิบบ้างจับเอาตัวมาจากเรือนขุนช้าง อย่างไรก็ตาม วันทองยังคงให้อภัยให้กับสามีทั้งสองตามบรรทัดฐานของการเป็นภรรยาที่ดี ซึ่งยืนยันถึงการที่นางมีหลักยึดถือและบ่งบอกความละเอียดอ่อนทางจิตใจ แต่ความเห็นใจด้วยหยิ่งถึงแรงรักและความเจ็บแค้นของสามีทั้งสองก็เป็นทั้งเหตุแห่งหายนะของวันทอง และข้อบ่งชี้ให้เห็นถึงคุณค่าที่มีไม่แพ้สีดา ทั้งนี้แม้ตัวเอกทั้งสองจะถูกล่องละเมิดทางเพศ ก็ไม่อาจด่วนสรุปว่าคือมลทินในชีวิต เพราะหลักการของภรรยาที่พึงรักมันต่อสามี ซึ่งตัวเอกหญิงทั้งสองยังรักษาเอาไว้ได้ สามารถบ่งบอกถึงความยิ่งใหญ่ในการทนต่อแรงปะทะของชะตากรรมที่มีไม่ด้อยไปกว่ากัน

คำสำคัญ : การล่องละเมิดทางเพศ ช่มเขิน คุณค่า ตัวเอก วรรณคดีไทยโบราณ

Abstract

Sexual harassment of Sida in Ramakien and the rape of Wantong in Khun Chang - Khun Paen lead to conflicts in the main plots of the two Thai classics. In the case of Sida, it is believed that she can maintain her purity despite the harassment of the lustful giant lord Tossakun because she is a reincarnation of Goddess Luksamee and a protegee of arch deities. However, what is more important than these divine blessings is her steadfast fidelity to her husband, Phra Ram. As for Wantong, although being treated as a price-object of the fights between Khun Chang and Khun Paen, she still adheres to the social norms for a good wife. She forgives both of them despite being raped twice by Khun Chang after Khun Paen's successful seduction of Laotong and during his imprisonment and being harassed by Khun Paen's rape attempt after being forcefully brought back by her son from Khun Chang's residence. Her conducts testify that she is a person of principles as much as of sensibility. She appreciates both men's passions for her and sympathizes them for outrages against each other. Although her understanding and perceptiveness lead to her unfortunate death, they also reflect her virtue that was not less admirable than Sida's. Both characters' success in maintaining their principles of loyalty to their husbands indicates that their capabilities in withstanding the blow of fate were equally remarkable. Indeed, these two female protagonists prove that victims of sexual abuse should not also be victims of social condemnation.

Keywords : protagonist, rape, sexual abuse, Thai classic literature, values

ความนำ

ในบรรดาวรรณคดีโบราณของไทย รามเกียรติ์และขุนช้างขุนแผน ถือเป็นงานแบบฉบับอันโดดเด่นที่รับรู้กันว่า ตัวเอกหญิงคือสีดากับวันทองมีบทบาทสำคัญต่อโครงเรื่อง โดยความงามของสีดานับเป็นสาเหตุใหญ่ที่ทำให้เกิดศึกของพระรามกับทศกัณฐ์ ส่วนความขัดแย้งระหว่างขุนช้างกับขุนแผนก็มีวันทองเป็นศูนย์กลางของความบาดหมาง

ดังนั้น ควรจะได้วิเคราะห์ว่าภายใต้สถานการณ์ที่นางทั้งสองต่างถูกลักพา นุดคร่าไปนั้น นัยของการล่องละเมิดทางเพศถูกตีความอย่างไร เหตุใดจึงส่งผลต่อชีวิตของนางทั้งสองต่างกัน และยังทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างผิดแผกกันด้วย ข้อสังเกตที่ตีความมุ่งหมายในการศึกษาข้างต้น อาจแบ่งประเด็นการพิจารณาได้ดังนี้

วัตถุประสงค์

การศึกษาประเด็นที่สีดากับวันทองถูกบังคับขึ้นใจ มีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นหานัยแห่งการล่องละเมิดทางเพศ ตัวเอกหญิงในวรรณคดีไทยโบราณ โดยพิจารณาถึงมุมมองของผู้กระทำ ผู้ถูกกระทำและทัศนะของสังคม

สมมุติฐาน

สีดากับวันทองถือเป็นตัวเอกหญิงในวรรณคดีไทยโบราณที่ได้รับการอ้างอิงอยู่เสมอว่ามีภาพลักษณ์ที่ตัดกัน อย่างตรงข้าม ทั้งที่นางทั้งสองต่างก็ถูกคุกคามทางเพศเช่นกัน โดยนัยนี้ความเป็นแบบ (type) แห่งสตรีผู้ “ซื่อตรงต่อสามี” ของสีดากับความเป็น “หญิงสองใจ” ของวันทอง น่าจะมีความหมายอันลึกซึ้งที่เกี่ยวโยงกับประเด็นของการถูกล่วงเกินทางเพศ

วิธีการศึกษา

วิเคราะห์บทบาทและลักษณะนิสัยของสีดากับวันทอง โดยพิจารณาเชื่อมโยงกับมูลเหตุและความขัดแย้งที่ประกอบเป็นโครงเรื่องแห่งการนุดคร่า ช่วงชิงตัวเอกหญิงทั้งสอง จนส่งผลกระทบต่อชะตากรรมของพวกนาง ทั้งนี้ยังจะพิจารณาประเภทของงาน (genre) ที่มีลักษณะประโลมโลก (romance) ประกอบไปกับการศึกษาตัวบทประพันธ์ด้วย

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการศึกษา จะวิเคราะห์ด้วยการ

ตีความพฤติกรรมในสถานการณ์และเงื่อนไขที่ตัวเอกหญิงทั้งสองเรื่องต้องเผชิญ เชื่อมโยงกับเหตุและผลจากการถูกล่วงละเมิดทางเพศ ซึ่งนำไปสู่ความผันผวนในชะตากรรม โดยมีลำดับของการนำเสนอเนื้อหา ดังต่อไปนี้

1. ความต่างของเหตุผลในการแต่งรามเกียรติ์กับขุนช้างขุนแผน : ที่มาแห่งการแสดงตัวตนอันผิดแผกระหว่างสีดากับวันทอง

เป็นที่เห็นพ้องกันในวงวิชาการว่าบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ในรัชกาลที่ 1 คือพระราชนิพนธ์ที่สะท้อนมโนทัศน์ทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก [1] โดยเฉพาะด้านการสร้างภาพลักษณ์เพื่อ “ขึ้นครองราชย์และหลังครองราชย์แล้ว” [2] งานวรรณศิลป์ดังกล่าวได้ซ่อนเร้นความหมายว่า รัชกาลที่ 1 ทรงเปรียบพระองค์เหมือนพระรามที่เสด็จมาปราบยุคเข็ญ โดยใช้ความสามารถทั้งการรบและพระปรีชาญาณ ปกครองบ้านเมืองให้สงบสุข ขณะเดียวกันการที่พระองค์ทรงมีพระอนุชาคือพระราชวังบวรสถานมงคล เจ้าพระยามหาสุรสีหนาท ก็คล้ายกับที่พระรามมีพระลักษมณ์เป็นอนุชาที่รักดีเป็นศุภมิตร [3] นอกจากนี้ ในประเด็นที่พระรามเปลี่ยนสถานะมาจากเทพอวตารสู่ความเป็นมนุษย์ ก็มีข้อสังเกตว่านัยดังกล่าวมีความ “สอดคล้องกับภาพลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่ช่วยย้ำให้เห็นว่าการเปลี่ยนสถานะภาพของพระองค์จากสามัญชนขึ้นมาเป็นพระมหากษัตริย์นั้นเป็นสิทธิธรรม ทั้งยังเป็นการอาศัยอำนาจของพราหมณ์เทพนิกรและพุทธเทพนิกรเป็นเครื่องส่งเสริมพระบรมเดชานุภาพและพระบุญญาภิบาล” [4] ด้วยเหตุผลทางการเมืองที่มีความสำคัญเชื่อมโยงกับเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์นี้ ตัวเอกหญิงอย่างสีดา ในฐานะมเหสีพระรามจึงถูกรจนาให้เป็น “ตัวละครอุดมคติที่เป็นแบบ (type) ของความดีงาม ซึ่งเป็นแบบอย่างของตัวละครที่มีทั้ง ‘ความดี’ และ ‘ความงาม’ ” [5]

นอกจากนี้ที่มาของนางสีดา อันเป็นภาคหนึ่งของพระนางลักษมี มเหสีพระนารายณ์ ก็ถือเป็นกำเนิดที่มีศักดิ์ศรีสูงส่ง และยังได้รับพรจากพระอิศวรก่อนอวตารลงมาเกิดอีกว่า “แม้ใครจงจิตพิศواس ในอัครราชสีดาตวงสมร แต่เข้าใกล้ก็ให้เดือดร้อน ดังนอนอยู่กลางอัคคี ถึงจะพลัดพราจากกันอย่าให้อันตรายแก่โฉมศรี” [6] (หน้า 557) มูลเหตุในเบื้องต้นเพราะพระชาติอันสูงส่งนี้เองที่ป้องกันนางสีดาไม่ให้ถูกทศกัณฐ์ลวนลาม แม้ทศกัณฐ์ลักพา อุ้มนางมา แต่ “เดชะบารมีโฉมฉายให้บันดาลร้อนกายยักษา” [7] (หน้า 593) พญายักษ์จึงต้องพานางลงเดิน ไม่อาจล่วงเกินสีดาได้ ถึงทศกัณฐ์จะพยายาม

เข้าหานางเมื่อมาถึงสวนขวัญแล้ว แต่ “เดชะด้วยโพรหมสาร
พระมารดาโลกดงสมร พญายักษ์เข้าใกล้บังอร ให้อ้อนอุทัย
ดังไฟกลีบ สิบเศียรเพียงแตกทำลาย ด้วยเดชพระนารายณ์
รังสรรค์” [7] (หน้า 595) เห็นชัดว่าเพราะบุญญาธิการแห่งการ
แบ่งภาคมาเกิด นางสีดาจึงรอดพ้นจากการถูกทศกัณฐ์ย่ำยี

ความบริสุทธิ์ที่สืดยังรักษาเอาไว้ได้ด้วยกรอภีบาล
ตามโอองการของพระอิศวร ถือเป็นสถานะของตัวเอกในอุดมคติ
ตามเหตุผลทางการประพันธ์ อันต่างกับตัวตนของวันทอง
ในขุนช้างขุนแผนซึ่งมีเค้าเรื่องจริงถ้าเทียบกับ “คำให้การชาวกรุงเก่า”
แต่เอกสารชิ้นนี้กล่าวถึงการรบของขุนแผนเท่านั้น ไม่มีการ
แย่งชิงวันทองกับขุนช้าง ความโหดร้ายของชีวิตและคุณค่า
ในการต่อสู้ น่าจะเป็นการสร้างสรรคทางวรรณศิลป์ที่เป็นมุขปาฐะ
มาก่อน

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบการปกครองที่ปรากฏ
ในท้องเรื่อง ก็พบว่าบรรยากาศของระบบเทวราชอันมีความ
สมจริงตามประวัติศาสตร์ในสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์
ตอนต้นนั้น คือองค์ประกอบสำคัญของบริบททางสังคมในเรื่อง
ที่สื่อให้เห็นวัฒนธรรมแห่งการเน้นความเชื่อพึ่งผู้ปกครอง และ
ด้วยเงื่อนไขชีวิตที่อยู่ภายใต้อำนาจของกษัตริย์ แม้พลายแก้ว
ได้แต่งงานกับนางพิมพิลาไลยไปแล้ว ก็ต้องจากไปทัพด้วย
เล่ห์กลของขุนช้างผู้เหี้ยมโหด อย่างไรก็ตามถึงจะชนะในการรบ
และพลายแก้วกลับเรือนมาด้วยยศขุนแผน แต่การพาลาวทอง
เมียใหม่ที่เป็นบำเหน็จแห่งการมีชัยในสงครามมาด้วย
ประกอบกับที่เห็นนางพิมในชื่อใหม่ว่าวันทองแต่งงานอีกครั้ง
กับขุนช้าง ความหุนหันพลันแล่นของขุนแผนที่ระแวงความซื่อตรง
ของวันทอง รวมถึงพระวงในลาวทองเมียใหม่ ผนวกกับที่ฝ่าย
วันทองก็เสียใจ แค้นใจ หึงหวง และยังผิดหวังในตัวขุนแผน
สามีที่เป็นอื่นไป ทั้งที่ตนครองตัวคอยอยู่ถึง 7 วัน แม้ถูกเขียนดี
ก็ไม่ยอมเข้าหากับขุนช้าง ความคับแค้นเสียใจอย่างรุนแรง
ของวันทอง ทำให้นางขอตัดขาดกับขุนแผนก่อน และด้วย
ความถือดีที่มีไม่น้อยกว่ากัน ขุนแผนกับวันทองจึงแตกหักกัน
ประกอบกับที่นางศรีประจันก็มีความโลภอยากได้ทรัพย์สิน
ที่ขุนช้างนำมาหล่อ และนางยังอยากมีหน้ามีตาอีกด้วย ถึงวันทอง
จะพยายามฆ่าตัวตายเพราะความรู้สึกรังเกียจตัวเองที่จะต้อง
“มีผัวสอง” และมองไม่เห็นทางที่จะหนีขุนช้างได้พ้น กระนั้น
วันทองก็ยังถูกแม่บังคับให้เข้าหากับขุนช้าง เมื่อสายทองมาช่วย
นางไว้ทันจนฆ่าตัวตายไม่สำเร็จ นี่แสดงว่า “ในการดำเนินชีวิต
มนุษย์มีทางเลือกไม่มากนัก” [8] สภาพอันน่าสมเพชที่วันทอง
ถูกขุนช้างบังคับขึ้นใจเอาเป็นเมีย คือ

วันทองถืบผางเข้ากลางอก	พลัดตกจากเตียงเสียงดังผลุง
ขุนช้างผูกคอต้มขึ้นทับพุง	สายมุ้งขาดสิ้นดินแทบตาย
มุ้งพันวันทองดั่งไข่มุก	กุหาใจไม่ออกอ้ายนิบหาย
ขุนช้างไขว่คว้าวันยันทาลาย	มุ้งพันวันวายอยู่สิ้นที่
.....	
ขุนช้างเลิกมุ้งที่พันตัว	พันไว้แต่หัวให้มิช่อง
.....	
วันทองหลุดผลุนทั้งมุ้งพัน	ขุนช้างงกกันเข้าจางคอ
ปล้ำล้มจมเตียงเสียงด้าเอือก	วันทองเสือกดำผาดป้อหลอ
อัครจรรยฟ้าลั่นฝนตกปรอ	เสียงจ้อไหลซาบอาบแผ่นดิน
กึ่งปลาตีใจไล่ผุดไหล	แต่ล้วนตัวโตโตเข้าเกล้าหิน
เทพเทพาเที่ยวหากิน	ว้ายวารีน้ำแรกแทรกถึงพื้น

[9] (หน้า 242-243)

ความพ่ายแพ้ของวันทองที่ถูกทั้งแม่ช่วยลากคุด
ให้เข้าหากับขุนช้าง และตกเป็นเมียของชายที่เกลียดชัง ข้ำร้าย
ขุนแผนคนรักก็ทำให้เจ็บช้ำน้ำใจ ถือเป็นความพังทลายในชีวิต
ความเจ็บปวดที่ถึงขั้นพยายามฆ่าตัวตายนี้ สื่อความเด่นชัดว่า
ความทุกข์ของชีวิตไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ส่วนอารมณ์ขันในบทอัครจรรย
ที่วันทองถูกข่มขืน ก็เสียดสีให้เห็นถึงการข่มเหงในโลก
ว่ามีขึ้นเป็นธรรมดา ที่สำคัญคือความขบขันบนความขมขื่น
ที่วันทองถูกรังแก และคับแค้นใจถึงขีดสุดนั้น ได้บ่งบอก
และยืนยันว่าความอัปมงคลเป็นสิ่งที่อยู่จริงในชีวิต อันต่างกับ
ชะตาของสีดาที่มีเทพเจ้าคุ้มครองจึงรอดพ้นจากการถูกข่มเหง
มาได้ ความผิดแผกในการแสดงชีวิตของตัวเอกหญิงทั้งสอง
เรื่องนี้ มีนัยสำคัญให้เห็นได้ว่าแม่สีดาและวันทองจะถูกคุกคาม
ทางเพศ แต่ตัวตนของนางทั้งคู่ก็เผชิญกับชะตากรรมต่อการ
ถูกล่วงเกิน และได้รับผลที่ต่างกัน แปรไปตามเหตุผลทางการ
ประพันธ์ โดยสีดาในรามเกียรติ์มีรูปแบบแห่งการแสดงตัวตน
ในลักษณะประโลมโลก (romance) สูงกว่าวันทองในขุนช้าง
ขุนแผน ดังการวิเคราะห์ที่ดวงมณ จิตรจำนงค์ [8] ลงความเห็นว่

“... เมื่อเทียบกับเรื่องที่เทพเจ้ามีบทบาทในการช่วย
เหลือประทับประคองคนดี แม้ไม่ได้บันดาลโชคชะตาอย่าง
เด็ดขาดสิ้นเชิง เช่น รามเกียรติ์... ซึ่งตัวละครสามารถเผชิญ
ชะตากรรมอย่างไม่ว่าเหวญเกินไป และมีพลังอำนาจบางประการ
จากเทพในการรักษาอุดมคติและหลักการของตนไว้ได้
อย่างตลอดปอดภัย ในระดับลึกอำนาจมาจากคุณความดี
เช่น สีดารักษาความบริสุทธิ์จากการล่วงล้ำของทศกัณฐ์ไว้ได้
เพราะยึดมั่นในความจงรักภักดี ต่อพระราม แต่ลักษณะเช่นนี้
ก็มีกลิ่นอายของอุดมคติอย่างสูง ถึงขุนแผนจะ ‘น้อยใจนัก’
ที่วันทองไม่ ‘ซื้อครองสัตย์สุจริต’ อย่างเช่นสีดา และ ‘เสียศีลสุดสิ้น
ทุกอย่างไป’ ผู้อ่านผู้ฟังและแม้แต่ขุนแผนเองก็รู้อยู่แก่ใจว่าวันทอง

ไม่สามารถซื้อครองสัตย์สุจริตในสถานการณ์เช่นนั้นได้ หากยังไม่ใช้พระลักษณะมีอวตารลงมา”

2. นัยที่สืดาถูกคุกคามทางเพศและวันทองถูกข่มขืน

ในรามเกียรติ์ ผู้ที่ก่อความขัดแย้งหลักในโครงเรื่องคือทศกัณฐ์ ซึ่งมีกิเลสตัณหาครอบงำจนสร้างความพินาศทั้งแก่ตนเอง โคตรวงศ์และบ้านเมือง บทละครได้แสดงปัญหาของชีวิตที่ตกอยู่ในความหลง และมุ่งสนองความปรารถนาของตนผ่านลักษณะนิสัยของทศกัณฐ์และโครงเรื่องที่พญายักษ์ลักพาเสีตามาจนเกิดศึกชิงนางขึ้น โนรี นววนิช [1] วิเคราะห์ว่าอารมณ์รุนแรงแห่งราคะจริตในตัวทศกัณฐ์ถูกกระตุ้นขึ้นเมื่อนางสำนักราชพรณโณมสีดา เพื่อหวังใช้ทศกัณฐ์ให้แก้แค้นแทนนางที่ถูกพระรามพระลักษมณ์ทำร้ายมา บทละครกล่าวถึงอาการหลงมัวเมาในกามของทศกัณฐ์ว่า “ไพรครรอนพันทวี ชับซาบทุกเส้นโลมา เสน่หาร่มรังดังเพลิงจี” [7] (หน้า 562) อนึ่ง “ไพรคร” ในตัวทศกัณฐ์ได้ทำลายความโกรธแค้นศัตรูเมื่อเห็นสภาพนางสำนักราชถูกทำร้ายบาดเจ็บกลับมา ดังกวีบรรยายว่า “ซึ่งกริ้วโกรธจะฆ่าดี ยินดีก็ละลายหายไป อาวุธที่ถือในดกกลง จะหันรู้พระองค์ก็หาไม่ แต่จะนั่งถึงโคมประโลมใจ ฤทัยเดือดดินแดน” [7] (หน้า 562-563) ยิ่งเมื่อได้ฟังคำชมโณมสีดาว่างามเหนือการ “ประมวเล้า” ของพระแม่เจ้าทั้งสาม ความกำหนดของทศกัณฐ์ก็ยิ่งพลุ่งพล่าน “ราครรอนดังนอนในไฟ อาลัยถึงโณมนางเทวี หลับเนตรให้เห็นเป็นสีดา คล้ายมาแอบองค์ยักษ์ คว้าไขว้ด้วยใจยินดี พบเขนยข้างที่อลงกรณ์” [7] (หน้า 567)

เมื่อทศกัณฐ์ได้ชิงตัวสีดามาแล้ว อำนาจราคะก็ครอบงำถึงขั้นไม่คำนึงถึงศักดิ์พญายักษ์วงศ์พรหม ยอมก้มกราบสีดาให้รับไมตรีของตน ความเคลิ้มหลงไหลต่อสีดาขนาดที่อาจเรียกได้ว่าขาดสติสมประติบัชชีว่า ทศกัณฐ์มัวเมาในกามตัณหาถึงขั้นผิดปกติจนดูน่าอัปยศ

เมื่อพิจารณาถึงปฏิกิริยาของสีดาต่อการถูกคุกคามทางเพศ โนรี นววนิช [1] พบว่านางได้ตอบโต้ทศกัณฐ์อย่างเผ็ดร้อนที่ถูกพระรามว่าเป็นจันทาลยากไร้ และเกลียดชังพญายักษ์ถึงขั้นไม่อยากเห็นหน้าจึงปักไม้ด่ากระหนาบว่า “ไอ้ไม่จิงไรอับริย โณมมิ่งจึงมาดูหมิ่น พระทรงศิลป์ปิ่นภพเรื่องศรี” [10] (หน้า 130) แม้ทศกัณฐ์ก็กราบอ้อนวอนให้นางสงสาร สีดากลับถ่มเขฬะแล้วด่า “ว่าเหวยไอ้ไม่มารษาตัวมึงอย่าพักเจรจา ไหววอนแตงว่าพาที” [10] (หน้า 130) เห็นชัดว่านัยของการถือศักดิ์ศรีและไม่ยอมถูกหมิ่นเกียรติ เป็นประเด็นสำคัญที่สีดามุ่งผดุงไว้แม้จะถูกลักพาไปในแดนของศัตรูก็ตาม นอกจากนี้ นางยังยึดถือในสถานะอันสูงส่งของพระลักษมณ์เอาไว้ด้วย

ดังคำประกาศการมีต่อหน้าทศกัณฐ์ว่า “กูคือมารดาสุรารักษ์ ไตรจักรประณตบทศรี มีไช้หญิงร้ายอับริย จะยินดีด้วยไอ้สาธารถมาตรแมนถึงตายจะไวยศ” [10] (หน้า 131) การไม่รับไมตรีจากผู้ล่วงเกินเพราะเชื่อมั่นในคุณค่าอันสูงส่งของตน พร้อมกับที่ด่าว่าพญายักษ์ซึ่งกระทำลบลู่เบื้องสูงนั้น ถือเป็นลักษณะเด่นของตัวเอกหญิงผู้มีเทวฤทธิ์ซึ่งกระทำตอบโต้ต่อการคุกคามทางเพศที่เกี่ยวข้องถึงการคุกคามศักดิ์ศรีโดยตรงด้วย

ขณะเดียวกันศึกที่เกิดจากการล่วงละเมิดทางเพศซึ่งตัวสีตามหาพระรามมาในครั้งนี้ ทศกัณฐ์ผู้เปิดศึก ก็ถือศักดิ์ศรีเรื่องชาติกำเนิด โคตรวงศ์และเหยียดหยามเผ่าพันธุ์อื่นด้วย ดังแสดง “ความอหังการว่าเป็นยักษ์วงศ์พรหม และมักดูหมิ่นฝ่ายพระรามซึ่งมีเหล่าทหารเป็นวานร” เช่นที่ทศกัณฐ์กล่าวกับองคตว่า

“เอ็งเป็นแต่ชาตวานร... ไยจึงหยาบเข้าสาธารถอีกหาญมิได้บังคมคลี กูผู้สุริยวงศ์พรหมเมศ... ถึงมนุษย์ครุฑนาคเทวัญ ทั้งนั้นก็ยอมอัญชลีกร” และกล่าวถึงพระรามกับพระลักษมณ์ว่า “กูทรงศักดิ์วราฤทธิ์ ทศทิศเลื่องชื่อลือหาญ ทำไมกับมนุษย์สาธารถ กับอายเดียรฉานทรลักษณ์... พี่น้องสองคนนี้นัก อับลักษณ์เที่ยวอยู่พนาวัน คบได้แต่ไอ้เหล่าลิง... สูรู้จะสู้กุมภันท์ อวดกล้าสำคัญว่าตัวดี” [4]

อย่างไรก็ดี ความหยิ่งทะนงในศักดิ์และพละนาภาพของทศกัณฐ์ ก็ดูจะเลือนหายไปสิ้นเมื่อถูกอำนาจแห่งความกำหนดครอบงำ ดังบทละครฉบับพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ 1 ที่แสดงพฤติกรรมทศกัณฐ์ซึ่งลุ่มหลงสีดาจนชวนสมเพชยอมกระทั้งเสียศักดิ์ศรีความเป็นชาย ส่วนสำนวนรัชกาลที่ 2 ได้เผยให้เห็นท่าทีชวนขันของทศกัณฐ์อันกระทำผิดด้วยขณะเกี่ยวสีดา นับว่ามี “ลักษณะเหมือนชายหนุ่มที่รักผู้หญิงมากกว่าผู้ทรงอำนาจ” [1] ดังนี้

ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

ความแสนพิศวาสนางนงลักษณ์	เพียงจักสิ้นชีพอาลัย
อันพระรามผู้ผิวของเจ้านั้น	ยากจนด้นด้นอยู่ในไพร
สองคนพี่น้องตั้งจันทาล	สมบัติพิสดานก็หาไม่
ไม่ควรคู่ครองคอไร	จะสนิทพิสมัยภิรมยา
.....	
จะเลี้ยงเจ้าเป็นนมเหลื	ร่วมเสวตฉัตรนายฉาน
ใหญ่กว่าองค์บิรา	เยาวมาลย์จึงได้เมตตา
.....	
เมื่อนั้น	ทศเศียรสุริยวงศ์ยกษา
ได้ฟังถ้อยคำนางสีดา	เปรียบปรายด่าว่าไม่อ้าย

ยิ่งแสนพิศวาสในน้ำเสียง เพราะเพรียงไม่มีที่เปรียบได้
ยิ่งฟังยิ่งเพลินจำเริญใจ ที่ในรูปสวาทที่
กราบลงแล้วกล่าวสุนทร เจ้ามองจนจำเริญสวาทที่
ทั่วทั้งสามภพชาติรี ไม่มีใครเปรียบบงลักษณ์
ถึงมาตรเจ้าจะดำว้า พียาไม่ถือค่านัก
แต่ปราณีในทางรสรัก อย่าหักเสน่หาอาลัย

.....
รักนางพางเพียงดวงใจ จะถนอมมิให้ราศี
เมื่อยาสลัดตัดสวาท นุชนางช่วยชีวิตที่
เมตตาบังเกิดนางเทวี ให้เป็นศรีสวัสดิ์สถาวร
[10] (หน้า 129 -131)

ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่2

โฉมเอยโฉมเฉลา ยุกเพียวยอดฟ้ามารศรี
พิศถึงทุกทิวราตรี จนวนนั้นนอนกลางวันก็ฝันไป
จึงอุตสาหมาจ้อขอโทษ หมายถึงเจ้าเล่าจะโกรธไปถึงไหน
คำบุราณท่านยอมว่าไว้ มิตรจิตมิตรใจกระไรน้อง
จะรังเกียจเด็ดฉันท์กันไยเล่า บุญเราเคยภิรมย์สมสอง
ที่จะรับทราชมสงวนวลละออง ไปครอบครองวังในเหมือนใจคิด
จะจัดแจงแต่งการอภิเษก เป็นเอกองค์มเหสีที่สนิท
ว่าพลางทางขยับจะเข้าชิด ให้รอนดังเพลิงพิชิตกายา
ถอยหลังเหลียวมามากว่าหีบพัด โบกพัดพระกายทั้งซ้ายขวา
แล้วปลอบโยนโอนอ่อนด้วยวาจา แก้วตาอย่าสลัดตัดอาลัย

.....
สุดเอยสุดสวาท ช่างฉลาดละเมียดเสียดสี
เสนะคำน้ำเสียงเพียงดนตรี เอยเช่นนี้หรือว่าจะน่าฟัง
เห็นรักแล้วหรือไม่ถือโทษ จงเห็ดหายคลายโกรธลงเสียมั่ง
มิใช่พื้นนี้จะทำด้วยชิงชัง จะปลุกฝังโฉมยงบงลักษณ์
อย่าครวญคร่ำรำพึงถึงพระราม ถึงรูปงามก็จนคนต่ำศักดิ์
ไม่ควรอยู่เคียงเรียงพักตร์ เจ้าหลงรักเปล่าเปล่าไม่เข้ายา
จงไปชมสมบัติพิสดาร ในเมืองมารมั่งมีดีหนักหนา
อย่าสลัดตัดรักชักช้า สาวสวรรค์ขวัญตาจางปราณี
[11] (หน้า 31-32)

รายละเอียดทางอารมณ์ของทศกัณฐ์ทั้ง 2 ส่วน
แม้มีชื่อต่างในเชิงลีลาการนำเสนอ แต่การแสดงอารมณ์ ลุ่มหลง
อันรุนแรงกับท่าทีชวนขันที่หลงใหลสตรีอย่างไม่น่านิ่งถึง
สังขาร ก็เป็นการขับขอบพ้องทางจิตที่รับรู้ได้ไม่ต่างกันว่าทศกัณฐ์
กำลังตกอยู่ใต้อำนาจของราคะจริต กลวิธีการเน้นปัญหา
ทางกามารมณ์อย่างไม่ปิดบังนี้ ถึงจะผิดแผกรูปแบบ
ของการนำเสนอระหว่างกัน ก็ยังคงถือเป็นอุปกรณ์สำคัญในการสร้าง
ความเข้าใจในปัญหาของส่วนประกอบทางจิต ยิ่งเมื่อในตอนท้าย

ทศกัณฐ์ต้องพ่ายแพ้และสูญเสียกระทั่งชีวิต ทั้งที่มีรูปลักษณ์
เหนือคนปกติ ความเขลาและความหลงผิดอันนำมาซึ่งหายนะ
ก็เตือนใจให้ได้คิดว่า “การที่ผู้แต่งรามเกียรติ์ ให้ทศกัณฐ์มีส
เปียร์ ก็เพื่อแสดงความจริงว่าคนเรานั้นไม่สู้สืบท่า โกรธสืบท่า
ของคนธรรมดาได้ หรือมีมือยี่สิบมือก็แสดงให้เห็นว่าก่อความ
ยุ่งยากสืบท่าของคนธรรมดาได้” [12]

ในขณะที่รามเกียรติ์เน้นถึงมูลเหตุแห่งการคุกคาม
ทางเพศสิดาวมาจากความลุ่มหลงของทศกัณฐ์ที่เผลอมีวาระ
และมีประเด็นของการถือศักดิ์ หมิ่นเกียรติ กับเหยียดชาติพันธุ์
เป็นปัจจัยให้ประมาทต่อกำลังของฝ่ายพระราม รวมถึงเป็น
องค์ประกอบสำคัญของการกระทำล่วงละเมิดครั้งนี้ด้วย ในเสภา
เรื่องขุนช้างขุนแผนมูลเหตุที่วันทองถูกลูกผัวข่มเหงน้ำใจ ก็ทำ
ความเข้าใจได้ว่าเป็นไปตามวิสัยบุรุษในสังคมที่ชายเป็นใหญ่
ของวัฒนธรรมไทยโบราณ โดยสถานะที่นาง “มีผัวสอง” จุดเริ่ม
มาจากความเจ้าเล่ห์ของขุนช้างที่เพ็ดทูลให้หลายแก้วต้อง
จากไปทัพ และฉวยโอกาสในตอนที่ขุนแผนไม่อยู่ ใช้ความ
ร้ายของตนล่อใจนางศรีประจันจนยกวันทองให้ ประกอบกับ
ที่เมื่อขุนแผนกลับทัพ ก็พาลาถองเมียใหม่มาด้วย ความหึงหวง
เสียใจของวันทอง กับความหุนหันของขุนแผนที่ระแวงนางว่า
“คบชู้แช่เล่มไว้เต็มใจ” [9] (หน้า 237) ก็ส่งผลให้ขุนช้าง
ได้เข้าหอข่มขืนเอาวันทองเป็นเมีย แต่ในจิตใจเบื้องลึกของวันทอง
กลับเห็นชัดว่านางชื้อตรงและมั่นคงในรักต่อขุนแผน ดังที่
ครองตัวถึง 7 วัน ไม่ยอมเข้าหอกับขุนช้าง และมีหลัก
การไม่คิดแต่งงานหาสามีใหม่ เพราะยึดถือคุณค่าของสตรี
ตามบรรทัดฐานของสังคม จึงรู้สึกถึงเกียรติตนเองเมื่อตัดขาด
กับขุนแผน และหวนนึกไปว่า “แต่อายุเท่านี้มีสองผัว แสนชั่ว
แสนถ้อยทุกเส้นผม มีแต่ฮ้อยอายุไม่วายตรม ชีวิตสิ้นดินถม
ก็ชื้อลือ” [9] (หน้า 237) นอกจากนี้ความยึดมั่นในรัก
ที่มีให้ขุนแผนยังแสดงออกด้วยคำอธิษฐานก่อนผูกคอตาย ที่ชี้ใจ
หมดอาลัยในชีวิตเมื่อคิดจะหนีขุนช้างไปไม่พ้น ดังที่นางรำพึง
ว่า “ชาตินี้้องพลัดพ้อพลายแก้ว กลัวอายุจะตายไปคอยทำ
ชาติหน้าขอพบพ้อพลายแก้ว” [9] (หน้า 238)

อย่างไรก็ดี น่าสนใจว่าแม้วันทองตกเป็นเมียขุนช้าง
เพราะถูกข่มขืนในการบังคับให้เข้าหอ โดยนางไม่ได้มีใจรักให้
แต่เมื่อขุนแผนคิดแก้แค้นขุนช้าง มาขึ้นเรือนโดยใช้มนตร์สะกด
ให้วันทองยอมตามออกไป ความพะวักพะวงห่วงใยว่า “ใครจะ
ซ่อนผ้าห่มให้ผัวรัก” และยังสั่งความกับนางแก้วกิริยาว่า “ฝาก
ขุนช้างด้วยช่วยปลอบใจ ขาวปลลาหาให้เหมือนที่ขัง” [9] (หน้า 330)
ย่อมชี้ความเป็นห่วงที่มีต่อขุนช้าง โดยนัยนี้พบว่า แม้ตัวเอก
ในวรรณคดีไทยโบราณถูกข่มขืน แต่การที่วันทองได้ร่วมชีวิต
กับขุนช้าง และได้รับเกียรติในฐานะภรรยาที่สามี่เชิดชูให้ความรัก
ความสวดกสบายทางกาย ความหมายแห่งการถูกข่มขืน

ก็กินความลึกซึ้งเกินกว่าจะสรุปว่าเป็นเพียงความรุนแรงทางเพศ การห่วงใยทุกข์สุขและคำนึงถึงความรู้สึกของสามี บอกได้ว่า ขุนช้างมีคุณค่าความดีผูกพันวันทองไว้ แม้อุปัฏฐากทั้งหลายไม่เก่งกล้าทางการรบและใช้เล่ห์กับทรัพย์เป็นอุบายจนได้ขึ้นใจ เอาวันทองเป็นเมีย ปมด้อยและปมเด่นในตัวขุนช้างก็อธิบายได้ถึงมูลเหตุแห่งการข่มขืนวันทองที่ไม่ได้ผิดไปจากวิสัยของปुरुชน

ในทางตรงข้าม กวีก็ให้ความเข้าใจต่อแรงขับในการกระทำอุกอาจของขุนแผนที่ขึ้นเรือนขุนช้างหลังคับข้องใจมานานกว่าปีที่ต้องแยกขาดจากวันทองเพราะความทรยศของขุนช้าง เหตุผลที่ขุนแผนไปเอาตัววันทองคืนมาคือ “ยิ่งคิดดังจิตจะจากร่าง... ถ้ามีทดแทนทำให้หน้าใจ บรรลัยเสียยิ่งดีกว่ามีชนม์” [9] (หน้า 278) ปมความแค้นในใจขุนแผนนี้ ดวงมน จิตรจักษ์ [8] วิเคราะห์ว่าเป็นเพราะ

“... ความทุกข์ตรอมนั้นทำให้ [ขุนแผน] เกิดความแค้นพลุ่งพล่านจน ‘ดั้นเดือดเตยาน’ ด้วยความรู้สึกว่าตนเองก็มีดีอยู่ โฉนจะนิ่งให้กระทำอยู่ฝ่ายเดียวได้ ความแค้นเคืองก่อความขัดแย้งภายในชนิดที่ ‘ไม่แค้นก็แค้นคั่งบรรลัย’ ความรุนแรงหนักหน่วงเช่นนี้ทำให้เกิดความขัดแย้งต่อเรื่องราวระหว่างขุนแผนและขุนช้าง และยังลุกลามเป็นความขัดแย้งระหว่างขุนแผนต่ออาญาแผ่นดินอีกด้วย สำหรับการปกครองในระบบเจ้าขุนมูลนาย การละเมิดต่ออาญาแผ่นดินเป็นเรื่องร้ายแรงและเสี่ยงชีวิตเป็นอย่างยิ่ง การตัดสินใจของขุนแผนครั้งนี้จึงบ่งชี้ว่าขุนแผนมีความแค้นรุนแรงเพียงใด และมีความเชื่อมั่นในฝีมือการรบของตนมากพอที่จะนำชีวิตตนเข้าเสี่ยงกับการปราบปรามลงทัณฑ์อันเด็ดขาด สถานการณ์อันวิกฤตินี้บรรจุอยู่ในถ้อยคำเพียงสั้นๆ ว่า ‘ตามกรรมจะระยำด้วยอาญาไปเบื้องหน้าเป็นไหนให้รู้ที่’ ”

นอกจากแรงกระตุ้นเร้าซึ่งให้ความเข้าใจเหตุผลที่ขุนแผนกระทำอุกอาจลักพาวันทอง วิธีบังคับตัวเอกหญิงในวรรณคดีไทยสมัยก่อนที่ขุนแผนเป่ามนตร์ลักพาวันทองนั้นนั้นก็แสดงความซับซ้อนทางอารมณ์ในขณะที่น่าจะถูกคุกคามได้อย่างลึกซึ้ง โดยแม้วันทองยอมจากเรือนขุนช้างไปเพราะมนตร์ขุนแผน แต่อำนาจของคาถาก็ไม่อาจบงการส่วนลึกของจิตใจได้ ดังที่เห็นว่าวันทองยังพะวงกับขุนช้าง แต่ที่ยอมไปกับขุนแผนก็เพราะความรักฝังใจเป็นแรงผลักดันที่มีพลังมากกว่า ด้วยเหตุนี้เมื่อ “วันทองต้องลม ก็ล้มค้ำ” ที่ขุนแผนละทิ้งนางไว้ และคลายความห่วงต่อความมั่นคงในชีวิตของตัวเองลงได้

ทั้งนี้ภายหลังที่วันทองใช้ชีวิตในป่าด้วยความรักอันดุเดือดกับขุนแผน จนครรภ์แก่และสองสามีภรรยาอมมอมตัวสู่คดีเพราะห่วงลูกในท้อง กระทั่งขุนแผนถูกตัดสินขังลิ้ม 15 ปี

เพราะพระพันวษาพิโรธที่ขุนแผนทูลขอลาวทอง ขุนช้างก็ฉวยโอกาสที่ขุนแผนติดคุก ผุดวันทองกลางพระนครไปขึ้นใจ ทั้งที่พระพันวษาดัดสินเด็ดขาดยกนางให้ขุนแผนแล้ว กวีบรรยายพฤติกรรมอุกอาจของขุนช้างขณะกระทำการว่า “ขุนช้างดีใจจนตัวลั่น แม้อย่าร้องให้ไปด้วยกัน พี่หมายมันมารับเจ้ากลับไปว่าพลางทางเรียกช้างจำลอง อุ้มวันทองขึ้นช้างหาข้าไม่วันทองค่าทอไม่พอใจ ผลักไล่ทั้งหม่อมน้ำลาย ขุนช้างไล่ช้างพลางพลอบน้อง แม้อย่าร้องให้ร่ำระส่ำระสาย พี่รักเจ้าเท่าแทบประดาตาย มันหมายไม่เว้นสักเวลา” [9] (หน้า 426-427)

การวางแผนดักรอและเตรียมคนมาผุดวันทอง โดยที่ขุนช้างไม่ทันต่อการถูกลงโทษ ส่วนหนึ่งบ่งบอกได้ถึงความรักจริงที่มีให้วันทอง ถึงแม้ขุนช้างจะขลาดและเจ้าเล่ห์ที่เฝ้าคอยให้ขุนแผนถูกขังเสียก่อน รวมถึงข่มขืนขณะที่นางกำลังตั้งครรภ์ แต่ความเลวร้ายที่กระทำตามความปรารถนาของตนดังกล่าว หากเทียบกับที่เอาอกเอาใจ ยกย่องวันทอง และให้ความสุขสบาย รวมทั้งซื้อสัตย์มั่นคงในรัก โดยไม่คิดจะหาหญิงอื่นมาปรนเปรอ ทั้งที่มีทรัพย์และธรรมเนียมของสังคมก็เปิดโอกาสให้ ความใจเดียวที่ขุนช้างจ้องอยู่กับวันทอง นอกจากนางรับรู้จนมีความผูกพันให้แล้ว คุณสมบัติเหล่านี้ของขุนช้างก็ชี้ให้เห็นถึงความรอบด้านในชีวิตจิตใจของปुरुชนที่มีทั้งส่วนดีและส่วนที่บกพร่อง นับเป็นนวลักษณ์ของการสร้างตัวละครฝ่ายปฏิบัติในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่ไม่ถึงกับแยกกันเป็นขาวดำ [8] นอกจากนี้ยังทำให้มองประเด็นการข่มขืนที่ขุนช้างกระทำต่อวันทองได้อย่างกว้างขวางขึ้น โดยไม่ผูกขาดพฤติกรรมความรุนแรงทางเพศดังกล่าวไว้แต่เพียงเหตุผลของการมุ่งตอบสนองทางกามารมณ์เพียงอย่างเดียว

ถึงกระนั้นก็ตาม พึงสังเกตว่าในชะตาของวันทองนางไม่สามารถกำหนดชีวิตตนได้โดยลำพัง ทั้งขุนช้างและขุนแผนต่างก็ลักพา ผุดคร่านางตามความพอใจ ไม่เว้นแม้แต่จมีนไวย ลูกชาย ที่ลอบมาบังคับข่มขู่ด้วยกำลัง เอาตัววันทองไปจากขุนช้างภายหลังที่เกิดการวิวาทกัน โดยมีเหตุผลที่เจ็บใจขุนช้างและน้อยใจแม่ จึงคิดใช้วันทองเพื่อ แก้แค้นขุนช้าง การเผชิญกับภาวะบีบคั้นเช่นนี้ ในเบื้องต้นแล้ววันทองก็มีหลักการ ดังกล่าวกับลูกว่า “จงเร่งกลับไปติดกับบิดา พึ่งหากราบทูลพระทรงธรรม พระองค์คงจะโปรดประทานให้ จะปรากฏยศไกรเจ็ดฉั่น อันจะมัลลภพไม่ว่ากัน เช่นนั้นใจแม่มีเต็มใจ” [13] (หน้า 220) แต่จมีนไวยกลับดิ่งด้น ข่มขู่วันทองว่า “แม่นมิไปให้งามก็ตามใจ จะบาปกรรมอย่างไรก็ตามที่ จะตัดเอาศีรษะของแม่ไป ตั้งแต่ตัวไว้ให้อยู่” [13] (หน้า 221)

อย่างไรก็ตาม แม้วันทองจำใจไปกับลูก ก็เตือนสติจมีนไวยว่า “จงใคร่ครวญให้เห็นข้อสำคัญ แม่นี้พรันกลัว

แต่จะเกิดความ ด้วยเป็นข้าล็กไปไทล็กมา เห็นเบื้องหน้าจะอิงแม่จึงห้าม” [13] (หน้า 221) คำพิพากษาที่วันทองพยายามเรียกสติให้ลูกได้ไตร่ตรอง ดูจะตรงข้ามกับความเห็นแก่ตัวตั้งแต่ต้นของจ้มน้อยที่ไม่สนใจชะตากรรมของแม่ ถึงขนาดที่คิดว่า “แม้จะบังเกิดเหตุเภทพาล ประการใดก็ตามแต่เรา” [13] (หน้า 220) ความมั่งงายที่คิดแต่จะเรียกร้องเอาอย่างเดียวนี ยิ่งเลวร้ายมากขึ้นเมื่อขุนแผนสมอ้างหาประโยชน์จากที่ลูกชายพาแม่กลับมา โดยเข้าหาวันทองเพื่อจะร่วมประเวณี ทั้งที่ก่อนหน้านี้ไปปรบมีความชอบกลับมา ก็ไม่ได้คิดว่าจะไปแย่งเอาวันทองคืน คำพูดของขุนแผนที่บอกวันทองว่า “เจ้าเนื้อทิพย์หยิบขึ้นอารมณ์ชาย ขอสบายสักหน่อยอย่าโกรธา” [13] (หน้า 227) จึงแสดงความ เห็นแก่ตัวอย่างร้ายกาจ อย่างไรก็ตามจ้มน้อยก็เห็นว่าวิธีคิดของผู้ชายที่ก้าวแสดงออกผ่านพฤติกรรมของขุนแผน ซึ่งคิดจะขอร่วมประเวณีกับวันทอง เมื่อมีโอกาสได้พบหน้าเมียหลังจากที่ถูกพรากจากกันนาน ก็มีพื้นฐานความคิดที่สื่อให้เห็นว่าผู้ชายได้โยนเรื่องการแสดงความรักเข้ากับกิจกรรมทางเพศเพื่อบอกเป็นนัยให้ผู้หญิงรับรู้ถึงความหวังหา ดังความคิดแรกเริ่มเมื่อขุนแผนรู้ว่าจ้มน้อยพาวันทองกลับมา กวีบรรยายความในใจของขุนแผนว่า “จำกูจะไปสู่สวาทน้อง เจ้าวันทองจะคอยละห้อยหา” [13] (หน้า 225)

ในทางตรงข้ามเราก็จะได้เห็นวิธีคิดของผู้หญิงรู้สึกแตกต่างกับชาย ดังที่วันทองปฏิเสธการร่วมประเวณีกับขุนแผน โดยทัดทานว่า “ไปเพ็ดทูลเสียให้ทูลกระหม่อมแจ้งน้องจะแต่งบายศรีไขเชษฐาขวัญ ไม่พัวกวนดอกจะนอนอยู่ด้วยกัน” [13] (หน้า 227) คำขออ้อนนั้นสื่อว่าเรื่องเพศสัมพันธ์ในทัศนะของผู้หญิงเช่นวันทอง มีความเกี่ยวพันอยู่กับแบบแผนของจารีตและบรรทัดฐานในระบบคุณค่าของความเป็นกุลสตรี โดยเฉพาะที่สถานภาพของวันทองในขณะนี้คือเป็นเมียขุนช้างอย่างออกหน้าออกตาจนสังคมรับรู้มานานแล้วถึง 15 ปี จึงไม่ถูกต้องที่จะร่วมประเวณี ในฐานะคบชู้กับขุนแผน ถึงกระนั้นเหตุผลข้อชี้แจงของนางก็ไม่เป็นผล ขุนแผนกลับ “กายกอดสอดเกี่ยวพลัน” แต่ “วันทองก็กิดใจไม่ตามใจ... น้ำฟ้าหาต้องดอกไม้” [13] (หน้า 228) เห็นได้ว่าแม้ขุนแผนจะพยายามขึ้นใจวันทองแต่ก็ไม่สำเร็จ ตัวตนที่แท้ของวันทองที่ผู้อ่านรับรู้ คือหญิงผู้มีหลักการที่คำนึงความถูกต้องตามขนบธรรมเนียม โดยเฉพาะระบบคุณค่าของบรรทัดฐานสังคม แต่เพราะสถานะเมียและแม่ที่ถูกลูกผัวบีบคั้น เรียกร้องและคุกคาม นับตั้งแต่ขุนช้าง ขุนแผนจนถึงจ้มน้อย การพยายามอดกลั้นและผ่อนปรน ทำตามความต้องการของบุคคลอันเป็นที่รัก ประกอบกับที่สามีทั้งสองฝ่ายต่างก็เห็นแก่ตัวแย่งชิงนางจนเกิดความวุ่นวาย การยุติข้อขัดแย้งที่พระพันวษาคำนิ่งถึงเพียงขุนนางได้ปกครองเท่านั้น จึงเป็นที่มาแห่งหายนะในชีวิตวันทอง

3. ชะตากรรมของสีดากับวันทอง อันเกี่ยวเนื่องด้วยคำพิพากษา

ข้อพิเคราะห์นัยการล่องละเมิดทางเพศตัวเอกหญิงในวรรณคดีไทยโบราณ ได้ชี้ให้เห็นแล้วว่าความลุ่มหลง มัวเมาในราคะของทศกัณฐ์ คือแรงขับสำคัญที่ผลักดันให้ลักพาตัวสีดามาจากพระราม ขณะที่การยื้อแย่ง ช่มชู้ขึ้นบังคับใจวันทองก็เกิดจากการชิงดีชิงเด่นระหว่างขุนช้าง ขุนแผนที่ดันเคืองกัน เพราะต่างก็ปักใจรักในวันทองและคิดครอบครองนางเพียงผู้เดียว ด้วยเหตุดังกล่าวมาข้างต้น จึงน่าสนใจว่าภายหลังที่ตัวเอกหญิงทั้งสองถูกคุกคามทางเพศ สายตาของสังคมมองนางอย่างไร และความเป็นไปในชีวิตหลังจากนี้จะผกผันไปในทิศทางไหน

ประเด็นที่พึงสังเกตเป็นอย่างยิ่งก็คือ การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องถึงผลที่พวงนางถูกคุกคามทางเพศ อันแสดงให้เห็นปฏิกิริยาของสังคมได้ด้วยว่า ข้อสรุปเหล่านั้นมีอำนาจช่วยเหลือหรือสามารถล้างมลทินให้แก่นางทั้งสองได้หรือไม่ ในกรณีของวันทอง คำสั่งกษัตริย์ในระบบการปกครองแบบทวารวดี นับเป็นคำชี้ขาด ไม่ใช่ศาล วันทองถูกบีบบังคับให้เลือกเมื่อมีเหตุยื้อแย่ง โดยพระพันวษาไม่ได้ไล่เลียงถึงมูลเหตุที่นางถูกยื้อแย่งทั้งนี้ก็เพราะทรงมีอคติที่วันทองได้ก่อความวุ่นวายขัดแย้งให้กับขุนนางของพระองค์ อันได้แก่ ขุนช้าง ขุนแผนและจ้มน้อย ส่วนในกรณีของสีดา คำให้การของนางถูกทศกัณฐ์บิดเบือนเพื่อมุ่งหวังจะครอบครองนางเอาไว้และปกปิดความผิดของตนเอง กระบวนการไต่สวนของท้าวมาลีวราชจึงไม่อาจช่วยสีดาให้ได้คืนกลับมาอยู่กับพระรามตามเดิมได้ โดยพระวิษณุกรรมที่ได้รับบัญชาจากท้าวมาลีวราช ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งตัวสีดาคืนกลับสวนขวัญในกรุงลงกาอีกครั้ง ทั้งที่รู้ว่ามีนางถูกทศกัณฐ์ลักพา เมื่อพิจารณาในแง่นี้ ไม่อาจกล่าวอย่างรวบรัดได้ว่าชะตาความเป็นธรรมในชะตากรรมของสีดาที่ถูกคุกคามทางเพศ เพราะในอีกด้านหนึ่งความต้อติ่งและคำกล่าวเท็จของทศกัณฐ์ ได้ชี้ให้เห็นถึงความกำเริบอหังการ และจิตใจที่ยังคิดแก้แค้นให้โคตรวงศ์ ขณะเดียวกันก็พยายามดำรงศักดิ์ของวงศ์พรหมไว้ แม้ไม่คืนสีดาให้พระราม คำกล่าวอ้างของท้าวมาลีวราชที่สาปส่งให้ทศกัณฐ์ “วิบัติอัปรีดิ์ อย่ามีสิ่งซึ่งสถาวร มาตรแมนจะออกต่อยุทธ์ให้ตายด้วยอาวุธแสงศร ขององค์พระรามสีกร พ่ายแพ้ฤทธิ์อรอนทุกวัน” [14] (หน้า 247) ก็คือข้อพิพากษาที่บ่งบอกหายนะในชะตาเบื้องหน้าของทศกัณฐ์แล้ว และแม้กระบวนการไต่สวนของท้าวมาลีวราชจะไม่อาจคืนอิสรภาพให้สีดา ก็เชื่อว่าชะตาไร้นัยของความเป็นธรรมให้ตัวเอกหญิง ความจงรักภักดีต่อพระรามที่สีดายึดมั่น จนทศกัณฐ์ไม่อาจลวงเกินนางได้ ก็คือคำตัดสินซึ่งให้ความเป็นธรรม และคุ้มครองสตรีผู้มีใจรักแน่วแน่ต่อสามีนั่นเอง

ความสัตย์ซื่อที่สิดามีต่อพระรามผู้เป็นสามี มีบทพิสูจน์คุณค่าให้ประจักษ์แจ้งในตอนลุยเพลิง ซึ่งแม้อาจกล่าวได้ว่านางคือพระลักษมีอวตารลงมา และได้รับพรจากเทพเจ้า ดังนั้นก็นั่นเองว่าสิดาย่อมไม่ถูกเผา แต่อนุภาคเรื่องของผู้มีบุญกับการได้เทพอุปถัมภ์ คงไม่มีความหมายเท่ากับความบริสุทธิ์ใจซึ่งนางธำรงรักษาเอาไว้ได้ สัญลักษณ์ดอกบัวที่ผุดขึ้นรอบบาทขณะนางลุยเพลิง จึงย้ำทั้งสัจสุจริตของสิดาและคุณค่าความดีที่คุ้มครองการยึดมั่นในศีลธรรมของนาง อันส่งผลให้เห็นชัดว่าสิดา “ตกไฟไม่ไหม้” คุณค่าที่ประจักษ์แก่สายตาบรรดาเทวดา นางฟ้าและเหล่าทหารของพระราม พิสูจน์ได้ทั้งความบริสุทธิ์ของสิดาและสามารถลบล้างคำติฉินนินทาที่พระรามคำนึงถึงข้อครหาของผู้ได้ปกครองและสังคมว่า “มีจิตพิศวงสวองง ลุ่มหลงด้วยความเสนาหา มิได้พิณิจพิจารณา ธรรมดาหญิงตกถึงมือชายเป็นที่พิรุณราคนิน” [14] (หน้า 450)

ความสุจริตที่สิดาได้ประกาศต่อหน้าสาธารณชน โดยมีพระอินทร์เป็นประจักษ์พยาน แม้ได้ล้างมลทินต่อข้อสงสัยถึงความบริสุทธิ์ที่ถูกพยานยักษ์ลักพาไปได้ แต่การตกอยู่ในอำนาจทศกัณฐ์นานถึง 14 ปี ก็ยังมีผลกระทบที่สร้างความเคลือบแคลงให้พระรามคิดระแวงสิดาขึ้นได้อีก เมื่อหลงกลของยักษ์ศูลซึ่งวางอุบายให้พระรามเข้าใจสิดาผิดว่านางยังมีจิตปฎิพัทธ์พญายักษ์ ทั้งที่รูปทศกัณฐ์นั้น นางปีศาจหลอกให้สิดาวาดแล้วตนเข้าไปสถิตอยู่ จึงลบไม่ออก อันเป็นเหตุให้พระรามกริ้วสิดา เข้าพระทัยผิดว่า “ลอบเขียนรูปชู้ไว้ชมเล่น” [6] (หน้า 335) พระองค์หึงหวงและโกรธเกรี้ยวจนขาดสติถึงขั้นบ่มบ่ามพิพากษาให้พระลักษมณ์ประหารสิดา โดยทรงลืมนึกว่านางได้พิสูจน์ความบริสุทธิ์ด้วยการลุยเพลิงแล้ว และยังได้รับพรจากพระอิศวร ปกป้องไม่ให้ชายใดแตะต้องตัวได้ นี่แสดงถึงปฏิกิริยาทางอารมณ์ของพระรามที่เคลือบแคลงจิตใจของนางสิดาตามลักษณะของปुरुชนทั่วไป [1]

อย่างไรก็ตาม คำตัดสินของพระราม คงไม่อาจพิจารณาแต่เพียงประเด็นของความถูกต้องหรือเป็นธรรมได้เท่านั้น โนเรียว นววนิช [1] วิเคราะห์ว่าหากคำนึงถึงที่พระรามทรงเหนี่ยวยาก เสี่ยงชีวิตช่วยสิดามา ประกอบกับที่ทศกัณฐ์ก็ลักพานางไปอยู่ด้วยกันเป็นเวลานาน เมื่อเห็นรูปพญายักษ์ที่สิดาวาดขึ้น พระรามก็ต้องหึงหวง โกรธแค้นตามวิสัยสามีเยี่ยงปुरुชนทั่วไป กระนั้นก็ตามการด่วนพิพากษาอย่างไม่เป็นธรรมนี้ ก็ยังมีผลต่อคุณค่าเชิงสุนทรียะให้เห็นทั้งอารมณ์เคื่องแค้นบ่มบ่าม และผลแห่งการขาดสติที่ก่อความยุ่งยากให้พระรามต้องออกติดตามขอลิขิตกับสิดา ขณะเดียวกันคำตัดสินที่ไม่เป็นธรรมก็โยงให้เห็นเนื้อหาทางจริยธรรมด้วย โดยโนเรียว นววนิช [1] วิเคราะห์ว่าโทษประหารสิดาที่พระลักษมณ์หลับพระเนตรแล้วฟาดพระขรรค์ลงไปในนั้น มาลัยคล้องพระศอ

สิดาที่พระลักษมณ์ฟื้นขึ้นมาเห็นหลังสลบเพราะเสียพระทัยก็บ่งบอกอย่างย่ำชัดว่าเพราะคุณงามความดีของสิดานั่นเองที่มีอำนาจเปลี่ยนพระขรรค์เป็นมาลัยคล้องคอได้ การ “ครองสัจสุจริต” ที่พระลักษมณ์ “แจ้งจิต...ไม่กังขา” ในตัวพระที่นางนี้ [14] (หน้า 337) จึงแสดงผลผ่านความหมายในเหตุการณ์คับขันที่สิดาพ้นภัยได้ด้วยคุณธรรมในตัวเอง โดยนัยนี้การที่สิดา คลาดแคล้วจากอันตราย ย่อมไม่ใช่การหลบหนีตายจากเทพ แต่เน้นว่าอำนาจความดีของนางต่างหากที่พิทักษ์ชีวิตให้รอดพ้นจากภัยพิบัติ

เนื้อหาของรามเกียรติ์ที่เชิดชูคุณค่าแห่งการยึดถือคุณธรรม อันส่งผลปกป้องผู้กระทำคุณความดี เช่นที่สิดาปราศจากมลทิน รักษาทั้งชีวิตและศักดิ์ศรีของตนไว้ได้ ดูจะเป็นนัยผูกพันกับชะตากรรมของวันทอง ที่อยู่ภายใต้ความผันผวนรุนแรงในบริบทของชีวิต ประเด็นดังกล่าวนี้ ดวงมน จิตรจำนงค์ [15] วิเคราะห์ถึงความโหดร้ายในชีวิตของวันทองว่ามีเหตุสืบเนื่องมาจากชีวิตที่ขึ้นตรงอยู่กับทั้งลูกพี่และอำนาจชี้ขาดของกษัตริย์ผู้ปกครองแบบเทวราชา อย่างพระพันวษาดังในตอนที่ขุนช้างถวายฎีกา พระองค์ทรงลงความเห็นว่าวันทองคือต้นตอแห่งความวุ่นวายที่ทำให้ขุนนางในปกครองต้องขัดแย้งกัน โดยมองข้ามสาเหตุที่มาจากขุนช้าง ขุนแผน และเจ้มน้อย ซึ่งต่างก็อื้ออึง วันทองกันไปมา ความบักใจเชื่อว่าวันทองชั่วนี้ เห็นได้ชัดจากอคติขณะที่รับสั่งถามนางว่า

.....	ฮ้ายเฮ้ยดูก่อนอีวันทอง
เมื่อมึงกลับมาแต่ป่าใหญ่	กุสิดให้ฮ้ายแผนประสมสอง
ครั้นกูขัดใจให้จำจง	ตัวของมึงไปอยู่แห่งไร
ทำไมไม่อยู่กับฮ้ายแผน	เล่นมาอยู่กับฮ้ายข้างใหม่
เดิมมึงรักฮ้ายแผนเล่นตามไป	ครั้นยกให้ลิเตนกลับเล่นตัว
อยู่กับฮ้ายข้างไม่อยู่ได้	เกิดรังเกียจเกลียดใจด้วยซังหัว
ดุกี้ใหม่ย้ายเก่าเฝ้าเปลี่ยนตัว	ตกว่าชั่วแล้วมึงไม่โยตี

[13] (หน้า 230)

ความเข้าใจของพระพันวษาที่รับรู้ตัวตนอันแท้จริงของวันทองผิดแผกออกไปนั้นเป็นความน่าสลดใจแก่ชะตากรรมของนาง โดยเฉพาะที่ไม่เคยทรงเล็งเห็นเลยว่าความขัดแย้งอันวุ่นวายเหล่านี้ วันทองเป็นเพียงผู้รับผลจากลูกพี่ที่ต่างก็ร่วมกันก่อเหตุทั้งสิ้น การที่นางอดกลั้น ยอมโอนอ่อนตามสามีและบุตร ปฏิบัติตามแบบฉบับของภรรยาและมารดาที่ดี นอกจากไม่มีความเข้าใจพระทัย ความพิโรธและสายตาที่มองวันทองอย่างตำหนิขณะไต่สวน ยังเป็นทั้งแรงกดดันและเงื่อนไขสำคัญให้วันทองตระหนักถึงความยิ่งใหญ่ของพระราชา ผู้ปกครองบ้านเมือง ซึ่งมีอำนาจตัดสินชะตาของไพร่ฟ้า วันทองจึงคิดผ่านบทพูดเดี่ยวในใจ (interior monologue) เมื่อพระพันวษามีรับสั่งถามว่าจะอยู่กับใคร ดังนี้ “จะว่ารักขุนช้าง

อะไรก็ได้ ที่จริงใจมิได้รักแต่สักนิด รักพ่อลูกห่วงดวงดวงชีวิต
แม้ทูลคิดจะพิโรธไม่โปรดปราน อย่าเลยจะทูลเป็นกลางไว้
ตามพระทัยท้าวจะแยกให้แตกฉาน” [13] (หน้า 233)

ความกลัวและเกรงอาญาจนไม่กล้ายืนยันความในใจ
โดยยกให้กษัตริย์เป็นผู้ชี้ขาดนั้น หากพระพันวษาจะหยิ่งถึง
การแสดงออกของนาง ก็คงจะเข้าใจในคำกราบทูลของวันทอง
ที่ชื่นชมคุณความดีของสามีและบุตรว่ามีผลต่อจิตใจนาง
เหนือยิ่งกว่าเรื่องของต้นหาความใคร่ ดังนี้

ความรักขุนแผนก็แสนรัก ด้วยร่วมยากมากนักรักไม่เคียดฉันท
สู่ลาบากบูกปามาด้วยกัน สาราพันดอดอมถนอมใจ
ขุนช้างแต่อยู่ด้วยกันมา คำหนักหว่าให้เคืองไม่
เงินทองกองไว้มิให้ใคร ข้าไทใช้สอยเหมือนของตัว
จมีนไวยเล่าก็เลือดที่ในอก ก็หยิบยกรักเท่ากันกับผัว
[13] (หน้า 233)

อย่างไรก็ตามเหตุผลของวันทองก็ไม่ได้เป็นที่เข้าใจ
ของพระพันวษา ข้อชี้แจงของนางในขณะกราบทูล ซึ่งคิดว่า
เป็นคำตอบอันปลอดภัยที่จะคลี่คลายสถานการณ์ กลับถูก
ตีความว่าเป็นการมักมากในราคะ พระองค์จึงตัดสินประหาร
วันทองอย่างเกลียดชังว่า “ละโมภมากต้นหาตาเป็นมัน ลักร้อยพัน
ให้มันไม่ถึงใจ ว่าหญิงชั่วผัวยังคราวละคนเดียว หาตามตอม
กันเกี้ยวเหมือนมึงไม่หนักแผ่นดินกูจะอยู่ไย อ้ายไวยมึงอย่านับ
ว่ามารดา” [13] (หน้า 234)

การตัดสินของพระพันวษาที่ขาดทั้งความเห็นใจ
และไม่ได้ไตร่ตรองว่าต้นเหตุที่แท้ของความวุ่นวายมาจากการ
ยื้อแย่งกันระหว่างขุนนางของพระองค์เอง ข้ารายยังประณาม
วันทองอย่างเข้าใจผิดนั้น คือ irony อันน่าขมขื่นในเหตุการณ์
ของวันทอง ยิ่งเมื่อนางยอมรับสภาพการณแห่งความเป็นไป
ในชีวิตอันผันผวนนี้ได้โดยไม่เจ็บแค้น ดันรนโทษใคร ก็ยิ่งเห็น
ทั้งน้ำใจและความกล้าแกร่งของนาง โดยเฉพาะที่แม่อยู่ในวาระ
สุดท้ายก็ยังมิหวั่นไหวลูกสาว เช่นที่ห้ามขุนแผนเมื่อครั้งจะไป
ขอพระราชทานโทษว่า “จะต้องโทษกับน้องเป็นสองตาย” [13]
(หน้า 241) และห่วงความรู้สึกของลูกชายว่า “กลับไปบ้านเกิดลูก
อย่ารอเย็น เมื่อเวลาเขาฆ่าแม่คอขาด จะอนาถไม่น่าจะแลเห็น”
[13] (หน้า 237) ความเชื่อมั่นที่จะยืนหยัดผจญทุกข์ดังกล่าวนี้นี่
จึงยืนยันคุณค่าของวันทองที่ยังรักษาหลักการเอาไว้ได้
เหนือกว่าชีวิต [8]

อนึ่ง เมื่อพิจารณาจุดจบอันชวนสลดใจในชีวิต
ของวันทอง การถูกยื้อแย่งบังคับเอาด้วยกำลังทั้งจากลูกผัว เช่นที่ถูก
ขุนช้างข่มขืนถึง 2 ครั้ง หรือขุนแผนข่มเหง รวมถึงกษัตริย์

อย่างพระพันวษาก็เข้าพระทัยผิดจนทรงตัดสินประหารชีวิต
ความยุติธรรมเหล่านี้ที่วันทองได้รับมาดูเหมือนจะถูกกลบ
ด้วยความสมเหตุสมผลในบริบททางวัฒนธรรมของสังคมไทย
ที่ปรากฏในเรื่อง นั่นคือ อำนาจของกษัตริย์ในการปกครอง
แบบเทวราชที่ “ปัญหาชะตาชีวิตของไพร่ฟ้าได้อย่างไม่มีข้อแม้”
และบรรยากาศแห่งความเชื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์ของเรื่องกรรม
อันถือเป็น “อำนาจลึกลับที่ไม่มีสิ่งใดยับยั้งได้” คำอธิบาย
ด้วยเหตุผลดังกล่าวตามท้องเรื่องจะ “สามารถผ่อนคลายความฉงน
สนเท่ห์ และความทรมานอันเนื่องมาจากความสูญเสียพลัดพราก
จนดำรงอยู่ในความสงบได้โดยไม่ฝืนฝืนต่ออำนาจที่เหนือกว่า
โดยเฉพาะอำนาจที่เป็นที่เข้าใจว่ามีความชอบธรรมอย่างสมบูรณ์
เช่น การลงทัณฑ์จากพระมหากษัตริย์” [8]

อย่างไรก็ดี มโนทัศน์เรื่องความผันผวนของชีวิตที่เน้น
ในชะตากรรมของวันทอง เจตนา นาควัชระ [16] มีข้อสังเกต
ให้ได้อีกว่า เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ได้แสดงปรัชญาในแง่
“ความไม่แน่นอนของชีวิต” โดยโยงเข้ากับความเป็นพลัดพราก
ในชะตากรรมของวันทอง เพื่อย้ำถึงความเป็นสิ่งที่ไม่อาจเลี่ยงได้
ดังที่แม้ขุนแผนจะมีเวทมนตร์คาถา ก็ยังไม่สามารถที่จะหยิบยก
เอาอาคมเหล่านั้นมาช่วยชีวิตนางไว้ได้ทัน ความหลงลืม
ดังกล่าวเป็นเหตุให้จมีนไวยตำหนิขุนแผนว่า “พ่อก็เรื่องพระเวท
วิทยา ลวหมื่นแสนมายังไม่พวัน... ทำไมกับอ้ายเพชรฆาต
พ่อเป่าจิ้งจกปราดมันก็หยุด เพราะพ่อไม่ช่วยจึงม้วยมุต ถูว่า
สุตสันตฤทธิ์ของบิดา” [13] (หน้า 248)

คำอธิบายของขุนแผนที่ว่า “ผลกรรมจึงจำให้บรรลัย
พอนั่งอยู่ใกล้ก็ลืมนิด... มันลุ่มลุ่มกันจนที่สุดฤทธิ์ ชีวิตวันทอง
จึงบรรลัย” [13] (หน้า 249) นับเป็นเหตุผลที่ยืนยันชัดว่า
ความผกผันในชีวิตนั้นเป็นสิ่งที่ไม่อาจฝืนได้ ยิ่งเมื่อมีนัย
ของกรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง ก็จะประจักษ์ว่าความไม่แน่นอนของชีวิต
ย่อมเกิดขึ้นเป็นธรรมดา ดังที่แม้วันทองได้รับพระราชทาน
อภัยโทษแล้ว พระยายมราชก็ยังเข้าใจผิดเมื่อเห็นสัญญาณธง
ที่จมีนไวยเร่งควมม้ามมาบอกให้ยกเลิกการประหาร ความพินาศ
ของวันทองที่ไม่อาจหยุดยั้งเอาไว้ได้ ถึงขนาดที่ขุนแผนรำพัน
ออกมาว่า “...โอ้เจ้า วันทอง นิจจាន้องวอดวายจนตายได้...
เวรกรรมทำไวกระไรนี้” [13] (หน้า 247) จึงมีนัยสำคัญแห่งการ
เน้นถึงความผกผันระหว่างความเป็นไปกับความตายว่า ชะตา
ของมนุษย์คือความไม่เที่ยงแท้ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า
กระแสกรรมของมนุษย์มีความสัมพันธ์กับความเป็นอนิจจัง
ของชีวิต เช่นที่ขุนแผนปลุกปลอบลูกชายและชี้ให้จมีนไวย
ได้คิดว่า “ธรรมดาเกิดมาทุกรูปนาม เราท่านก็คงตามกันตายไป
อันบุรุษสตรีมีชีวิต เมื่อถึงพรหมลิขิตไม่อยู่ได้” [13] (หน้า 249-250)

สรุป

ชะตากรรมในขอบเขตอันกว้างใหญ่ที่วันทองยืนหยัด ผจญจนวาระสุดท้าย แม้มีผลเป็นความพ่ายแพ้ที่ไม่อาจฟื้นความผันผวนของชีวิตได้ แต่การที่นางยังมุ่งรักษาหลักการให้คงไว้เหนือกว่าชีวิต ก็น่าชื่นชม วันทองจึงมีความสง่างามไม่แพ้สิดา ซึ่งยังรักษาทั้งคุณธรรมและพิสูจน์ความบริสุทธิ์ในคุณค่าทางเพศของกุลสตรีเอาไว้ได้ การถูกล่วงละเมิดทางเพศของตัวเอกทั้งสองจึงไม่อาจด่วนตัดสินว่าคือมลทินในชีวิต แต่น่าจะเป็นบททดสอบที่แสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของมนุษย์ที่กล้าแกร่งทนต่อแรงปะทะของชะตากรรม

อนึ่ง เมื่อพิจารณาถึงนัยการล่วงละเมิดทางเพศ พบว่าวรรณคดีไทยโบราณทั้งสองเรื่องได้แสดงแง่มุมที่ซับซ้อนเกินกว่าเพียงแค่ประเด็นของความรุนแรงทางเพศ โดยแม้การคุกคามทางเพศซึ่งหน้า แต่อ่านจากราคะที่เน้นว่าคือมูลเหตุแห่งแรงผลักดัน ก็มีบทบาทสำคัญอันย้าข้อบกพร่องของชีวิต ทศกัณฐ์ ความหลงเมื่อเสริมด้วยความหยิ่งทะนงในศักดิ์ของพญายักษ์ ประกอบกับการดูถูกชาติกำเนิดและเผ่าพันธุ์ของฝ่ายตรงข้าม ก็คืออวิชชา ความประมาทของทศกัณฐ์ที่รวมตัวกับความมัวเมาในต้นเหตุทำให้เกิดความพินาศทั้งแก่ตนเอง โคตรวงศ์และบ้านเมืองอีกด้วย

ในขณะที่รามเกียรติ์เน้นถึงมูลเหตุแห่งการคุกคามทางเพศด้วยการลักพาตัว มาจากอารมณ์ลุ่มหลงรุนแรงถึงขั้นขาดการยับยั้งของทศกัณฐ์ เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนกลับขยายความหมายของนัยที่วันทองถูกขุนช้างข่มขืนว่า เป็นไปตามปมด้อยและปมเด่นของตัวละครขุนช้างที่อัปลักษณ์และขลาดเขลา แต่มีทรัพย์สินและเจ้าเล่ห์ ที่สำคัญคือรักจริงจดจ่ออยู่กับวันทอง ขุนช้างเมื่อสบโอกาสจึงคิดวางอุบายจนได้ขืนใจเอานางเป็นเมียทั้งช่วงที่ขุนแผนไปทัพแล้วได้ชัยชนะกลับมา กับช่วงที่ขุนแผนถูกจำขังเพราะทูลขอลาวทอง ความเจ็บแค้นและแรงรักที่ผลักดันให้ขุนแผนกระทำอุกอาจลักพาวันทองจากเรือนขุนช้างในฐานะผู้ถูกกระทำ ก็เป็นสิ่งที่ทำความเข้าใจได้

ทั้งนี้ แม้สุดท้ายชีวิตของวันทองจะถูกพระพันวษาตัดสินอย่างไม่เป็นธรรม แต่ความพลิกผันอันน่าขมขื่นของนางก็สามารถสร้างพลังทางสุนทรียะแห่งอารมณ์โศกในชะตากรรมของวันทอง พร้อมกับที่เสริมเน้นถึงคุณค่าทางจริยธรรมในตัวนางที่มีไม่ยิ่งหย่อนกว่าสิดา โดยนัยนี้ การที่ตัวเอกหญิงทั้งสองเรื่องถูกล่วงเกินคล้ายวัตถุทางเพศ กลับเป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทให้สิดากับวันทองได้พิสูจน์คุณค่าและความยิ่งใหญ่ของพวกนาง ทั้งยังมีผลต่อความสะเทือนอารมณ์และสื่อหลักการทางคุณธรรมของตัวเอกหญิงทั้งสองได้อย่างน่าประทับใจอีกด้วย

กิตติกรรมประกาศ

บทวิเคราะห์นัยการล่วงละเมิดทางเพศที่ปรากฏในวรรณคดีไทยโบราณ เป็นส่วนหนึ่งของการอภิปรายผลการศึกษานัยการข่มขืนในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ของไทย ในงานวิจัยเรื่องนัยการข่มขืนในนวนิยายไทย ขอขอบคุณกองทุนวิจัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่ให้การสนับสนุนทุนดำเนินงานวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- [1] โนรี นววนิช. (2550). *การศึกษาเปรียบเทียบรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). ปัตตานี : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. ถ่ายเอกสาร.
- [2] สุรพงษ์ โสณะเสถียร. (2526). *รามเกียรติ์: การแปลความหมายทางเมือง*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การปกครอง). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- [3] มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2547). *บทละครเรื่องรามเกียรติ์: ภาพสะท้อนพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช*, ใน *มณีปิ่นนิพนธ์*. หน้า 83-94. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [4] กุสุมา รักษมณี และคณะ. (2550). *ศักดิ์ศรีและความอับอายในวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: แม่น้ำผาง.
- [5] รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2534). *ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 1893-2394)*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- [6] พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. (2549). *รามเกียรติ์ เล่ม 4*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.
- [7] พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. (2549). *รามเกียรติ์ เล่ม 1*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.

[8] ดวงมน จิตรจำนงค์. 2544. *คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

[9] พุทธเลิศล้ำภักดิ์, พระบาทสมเด็จพระ. (2544). *ขุนช้างขุนแผน เล่ม 1*. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.

[10] พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. (2549). *รามเกียรติ์ เล่ม 2*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.

[11] พุทธเลิศล้ำภักดิ์, พระบาทสมเด็จพระ. (2544). *รามเกียรติ์*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ

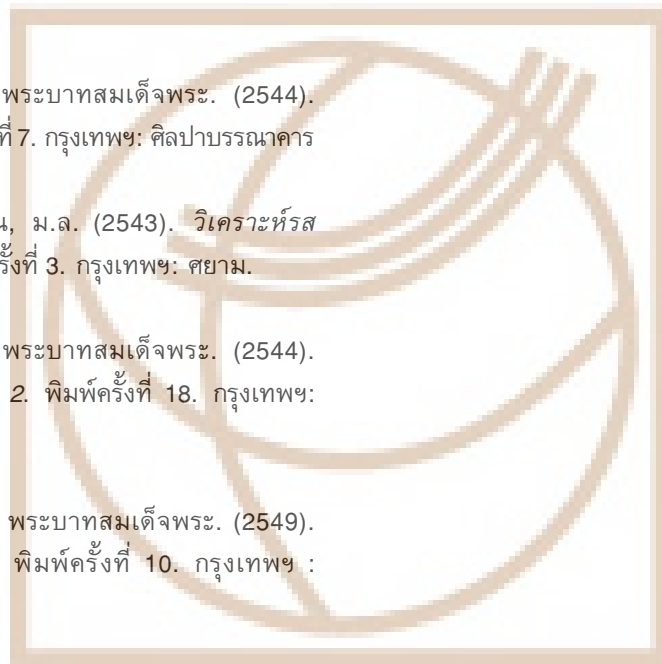
[12] บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. (2543). *วิเคราะห์วรรณคดีไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศยาม.

[13] พุทธเลิศล้ำภักดิ์, พระบาทสมเด็จพระ. (2544). *ขุนช้างขุนแผน เล่ม 2*. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.

[14] พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. (2549). *รามเกียรติ์ เล่ม 3*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ.

[15] ดวงมน จิตรจำนงค์. (2546). *ส่องลิลิตพระลอ พินิจขุนช้างขุนแผน*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเด็ก.

[16] เจตนา นาควัชระ. (2548). *ตามใจฉัน-ตามใจท่าน: ว่าด้วยการวิจารณ์และการวิจัย*. กรุงเทพฯ: คมบาง.

Institute of Culture and Arts